

Gąsiorowski, Antoni

Polscy gwaranci traktatów z Krzyżakami XIV-XV wieku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2-3, 245-265

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANTONI GAŚSIOROWSKI

POLSCY GWARANCI TRAKTATÓW Z KRZYŻAKAMI XIV—XV WIEKU

W centrum zainteresowań polskiej polityki zagranicznej od chwili zjednoczenia państwa w XIV wieku aż do czasów Kazimierza Jagiellończyka znajdowały się stosunki z Zakonem Krzyżackim. Wynikiem częstych kontaktów dyplomatycznych obydwu stron stały się liczne dokumenty potwierdzające wzajemne ugody, zawieszenia broni czy traktaty pokojowe. Traktaty polsko-krzyżackie stanowią bodaj najobszerniejszą grupę wśród ogółu znanych polskich układów międzynarodowych. Znaczeniu decyzji podejmowanych w wyniku zawarcia owych traktatów nie dorównywało dotąd zupełnie zainteresowanie dokumentami traktatów od strony formalnej, z punktu widzenia dyplomatyki oraz praktyki sporządzania i uwierzytelniania tych aktów. Ani polskie źródłoznawstwo, ani też historia państwa i prawa nie poświęciły tej problematyce baczniejszej uwagi¹.

Skróty:

ACap. — *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, wyd. B. Ulanowski; AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie; AGZ — *Acta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej*, wyd. Liske i in.; AKH — Archiwum Komisji Historycznej Akademii Umiejętności; Bon. — A. Boniecki, *Herbarz polski; Corp. Iur. Pol. — Corpus Iuris Polonici*, wyd. O. Balzer; Czapl. — P. Czaplowski, *Senatorowie święccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich 1454—1772*, Toruń 1921; Dług. — J. Długosz *Opera omnia*, wyd. Przeździeckiego; Dogiel — *Codex diplomaticus regni Poloniae*, wyd. M. Dogiel; Dworz. — W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, tablice; Epist. — *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, wyd. A. Sokolowski i in.; Fed. — K. Fedorowicz, *Dostojnicy i urzędnicy święccy województwa krakowskiego w latach 1374—1506*, AKH, VIII, 1898; Gąs. — A. Gąsiorowski, *Urzędnicy wielkopolscy 1385—1500*, Spisy, Poznań 1968; KmMp — *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński; KmZ. — *Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego*, wyd. J. T. Lubomirski, Warszawa 1863; KmK — *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa*, wyd. F. Piekosiński; Kni — *Kniigi polskoj koronnoj mietriki XV stoletija t. I*, Warszawa 1914; Las. — Z. Lasocki, *Dostojnicy i urzędnicy ziemi dobrzyńskiej w XIV i XV wieku*, Warszawa 1934 (Odbitka z „Miesięcznika Heraldycznego” XIII); Lites — *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque cruciferorum* wyd. II, Poznań 1890—1892; Mal. — K. Maleczyński, *Urzędnicy ziemscy i grodzcy lwowscy w latach 1352—1783*, Lwów 1938; MRPS — *Matricularum regni Poloniae summaria*, wyd. T. Wierzbowski; Paw. — A. Pawiński, *Sejmiki ziemskie*, Warszawa 1895; Piotr. — T. Piotrowski, *Dostojnicy województwa łęczyckiego za pierwszych Jagiellonów*, Warszawa 1935; Pr. Ub. — *Preussisches Urkundenbuch*, Bd. III, wyd. M. Hein, H. Koepen, 1941, 1958; Proch. Mat. — A. Prochaska, *Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1607 roku*, Lwów 1890; PSB — *Polski słownik biograficzny*; Vol. leg. — *Volumina legum* (wyd. Ohryzki); ZDM — *Zbiór dokumentów małopolskich*, wyd. S. Kuraś, t. I—V.

¹ Uwagi niniejsze powstały po lekturze pracy M. Grzegorza, *Analiza dyplomatyczno-sfragistyczna dokumentów pokoju toruńskiego 1466 r.*, Toruń 1970, nie stanowią jednak recenzji tej pracy, ta ukaże się w „Kwartalniku Historycznym”, 1972.

Świadectwem zawarcia traktatu, najczęściej pokoju, czy tylko zawieszenia broni były dokumenty, wystawiane z reguły oddzielnie przez każdą z układających się stron². Treść dokumentów pokojowych uzgadniana była podczas pertraktacji przedstawicielami zainteresowanych stron³; ostateczne wystawienie dokumentów, ich uwierzytelnienie i wymiana miały miejsce niejednokrotnie znacznie później. Typowy pod tym względem jest znany w literaturze akt notarialny, będący wynikiem rozmów pokojowych pomiędzy Kazimierzem Wielkim a Zakonem w Inowrocławiu w marcu 1337 r., kiedy to król zobowiązał się wobec Krzyżaków i Jana Luksemburskiego wydać szereg dokumentów o ściśle określonej treści. Nie wystawił ich jednak podczas pobytu w Inowrocławiu; swojego rodzaju rękopisem ich wydania był właśnie akt zobowiązania, zawierający treść wszystkich dokumentów, a potwierdzony przez notariusza publicznego⁴. Mimo ustalonego kilkumiesięcznego terminu, wystawienie dokumentów odwlekło się o ponad 6 lat. Większość z nich wydał Kazimierz Wielki dopiero podczas rozmów kaliskich w 1343 r.⁵ Po wielkiej wojnie 1409—1410 r. zawarto 7 grudnia 1410 r. zawieszenie broni, które potwierdziły obydwie strony dokumentami wystawionymi 9 grudnia 1410 r. w Nieszawie (król) i Toruniu (wielki mistrz)⁶. Formularz obydwu dokumentów ustalony został wcześniej, podczas rozmów przedstawicieli stron — w rezultacie jest on taki sam w obu dokumentach. Niedługo potem, 1 lutego 1411 r., stanął pokój w Toruniu. Obydwie strony wydały sobie znów odpowiednie dokumenty (identyczne), stwierdzające zawarcie pokoju. Były to jednak znów tylko dokumenty tymczasowe, wstępne⁷. Ostateczna wymiana pełnych dokumentów traktatu nastąpić miała — według brzmienia aktów wstęp-

² Choć znamy i dokumenty wspólne, pieczętowane razem przez obydwie strony, jak np. ugoda Kazimierza Wielkiego z Janem Luksemburskim z 12 marca 1337 w Poznaniu (D og i e l, I, s. 3, opis oryginału por. *Listinář Těšínska*, wyd. E. N e m e c, t. 1, Český Těšín 1955, nr 49), czy układ polsko-brandenburski 1421 r. (*Codex diplomaticus Brandenburgensis*, Th. B, Bd. III, nr 1394).

³ Za taki uzgodniony przez przedstawicieli obu stron formularz traktatu uznać można akt wstępny pokoju melneńskiego 1422 (wyd. E. W e i s e, *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert*, Bd. 1, Königsberg 1939, nr 152). Formularz ten, choć z pewnymi zmianami (przede wszystkim artykuł dotyczący Żmudzi) dał potem podstawę dokumentowi wielkiego mistrza (ibidem, nr 153) i króla (D og i e l, IV, ss. 110 n.).

⁴ H. P a s z k i e w i c z, *Ze studiów nad polityką krzyżacką Kazimierza Wielkiego*, *Przegląd Historyczny*, XXV, 1925, ss. 217 n. Wydanie dokumentu w *Lites*, I, ss. 453—458. Nowsze wydanie w *Pr. Ub.*, III, nr 97—103 rozbiła akt notarialny na pojedyncze, stwarzające wrażenie, że są to pełnoprawne dokumenty.

⁵ Wynika to jasno z przeprowadzonego przez H. K o e p p e n a (*Pr. Ub.* III/2, s. 446 n.) porównania tekstów dokumentów zawartych w akcie z 1337 r. z dokumentami pokoju kaliskiego 1343 r. (*Pr. Ub.*, III, nr 97=567, 98=570, 101=571, 102=572, 103=568).

⁶ Teksty w *Lites*, II, ss. 453—457.

⁷ *Epist.*, II nr 35 (dok. króla), D og i e l, IV, nr 80 (mistrza), por. *Die Staatsverträge*, I, ss. 83—84. S. K u c z y Ń s k i, *Wielka wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409—1411*, Warszawa 1960, s. 478, pisze iż „strona polska zaopatrzyła w podpisy i pieczęcie dokument swój od razu, natomiast dostojnicy Zakonu i przedstawiciele rycerstwa pruskiego pieczęcie swe zobowiązali się przystawić -- na zjeździe pod Złotorią”. Jagiełło stwierdza jednak wyraźnie (*Epist.*, II, s. 42): *Promittimus et spondemus hanc litteram sub maiori titulo transscriptam* -- itd., dostarczyć pod Złotorię. O żadnym „zaopatrywaniu w podpisy” oczywiście nie może być mowy.

nych — w kilka miesięcy później, 10 maja tego roku, na specjalnym zjeździe w Złotorii⁸.

Wojna polsko-krzyżacka 1433 r. zakończyła się zawieszeniem broni podpisanym w Jasięcu 13 września 1433 r. i następnym, w Łęczycy 15 grudnia tego roku⁹. Jednak traktat pokojowy spisany został dopiero na zjeździe brzeskim 31 grudnia 1435 r.¹⁰, a ostatecznej wymiany dokumentów dokonano zapewne dopiero w 1436 r.¹¹. Podobnie gdy zakończono wojnę trzynastoletnią 1454—1466, po ustaleniu warunków pokoju w Toruniu w październiku 1466 r. i wymianie wstępnych dokumentów pokojowych, sporządzenia ostatecznej wersji aktów pokojowych dokonano w roku następnym (polskiego — najpewniej podczas sejmu piotrkowskiego w maju 1467), a wymieniono je w sierpniu tegoż roku¹².

Późniejsze sporządzanie ostatecznej wersji dokumentów pokojowych nie zawsze znajdowało odbicie w ich dacie. Teksty ustalone w Inowrocławiu w 1337 r., potwierdzone ostatecznie przez Kazimierza Wielkiego w Kaliszu w lipcu 1343 r., noszą datę zjazdu kaliskiego. Powstały one oczywiście w tym czasie, skoro ich wymiana z Krzyżakami dokonana została ostatecznie w kilkanaście dni później, 23 lipca tego roku¹³. Być może działo się tak dlatego, że pomiędzy ustaleniem tekstów (1337) a zawarciem pokoju toczono dalsze pertraktacje. Podobnie różnią się datami dokumenty łęczycki (1433) i brzeski (1435). Znane są jednak wypadki przeciwne, tj. nadawania dokumentom spisanym i uwierzytelnionym później daty odnoszącej się tylko do *actum* sprawy, tj. do momentu zawarcia pokoju. Tak wymienione w Złotorii 10 maja 1411 dokumenty pokojowe noszą datę: Toruń, 1 lutego 1411¹⁴, zaś sporządzone w 1467 r. potwierdzenie II pokoju toruńskiego — datę ugody toruńskiej (19 października 1466)¹⁵. Również pełny tekst dokumentu pokoju zawartego nad jez. Mełno 27 października 1422 r.¹⁶, ingrossowany, a przynajmniej pieczętowany dopiero później, wymieniony wreszcie z Krzyżakami w maju 1423 r.¹⁷, nosi datę (tylko *actum*) zawarcia pokoju.

Powody, dla których ingrossowanie i uwierzytelnianie ostatecznych egzemplarzy dokumentów pokojowych odkładano na później, były oczywiście rozmaite. Z ostatecznym wydaniem dokumentów częstokroć zwlecano (jak we wspomnianym już wypadku Kazimierza Wielkiego) ze względów politycznych¹⁸. Traktaty ustalone wstępnie podlegały niejednokrotnie

⁸ Tym ostatecznym dokumentem strony polskiej jest przekaz wydany w *Lites*, II, s. 457, zaś mistrza — w *Die Staatsverträge*, I, ss. 85—89.

⁹ *Die Staatsverträge*, I, nr 175—176; Dogiel, IV, ss. 119—122 (dok. króla).

¹⁰ Vol. leg., I, s. 51 n.; Dogiel, IV, ss. 122 n.; *Die Staatsverträge*, I, nr 181.

¹¹ Dług., XIII, s. 570.

¹² M. Grzegorz, op. cit., ss. 79 n. Autor twierdzi, że tekst ostatecznego dokumentu ingrossowano już w Toruniu — nie wydaje się to przekonywujące.

¹³ *Pr. Ub.*, III, nr 589.

¹⁴ Por. wyżej.

¹⁵ Stąd dokument wstępny drugiego pokoju toruńskiego ma formułę datacyjną *actum et datum* (*Die Staatsverträge*, II, s. 287), zaś obszerny — tylko formułę *actum in Thorun* (M. Grzegorz, op. cit., s. 216). Obydwa dokumenty Jagielly dotyczące I pokoju toruńskiego (1411) mają przy dacie tylko *actum*, zaś *datum* tylko w formie *datum per manus*.

¹⁶ Dogiel, IV, s. 110 (dok. króla), *Die Staatsverträge*, I, nr 154 (dok. mistrza).

¹⁷ Dług., XIII, s. 313. Por. AKH, XI, s. 420 (poślaniec jadący ze zjazdu z Krzyżakami *pro sigillacione litterarum*), por. też *Die Staatsverträge*, I, ss. 158—166.

¹⁸ H. Paszkiewicz, op. cit., ss. 190 n.

dalszym zmianom w wyniku długich nieraz negocjacji¹⁹. Pewne przeszkody stawały, jak się zdaje, także względy techniczne, kancelaryjne. Kancelarze obydwu stron potrzebowaly pewnego czasu na ingrossowanie obszernych nieraz dokumentów według przygotowanych podczas rozmów pokojowych konceptów układu. Nieporównanie większą przeszkodą dla szybkiej ekspedycji gotowych dokumentów traktatowych była konieczność odpowiedniego uwierzytelnienia dokumentów, a przede wszystkim postanowień traktatowych.

Uwierzytelnienia dokumentu, a więc stwierdzenia jego autentyczności, zgodności z preliminarjami pokojowymi, właściwości przywieszenia pieczęci itp. cech formalnych dokonywano najpewniej z reguły w kancelariach wystawców. Sprawdzali je być może notariusze publiczni, reprezentujący w układach pokojowych czynnik formalnie niezależny od układających się stron — papieństwo czy cesarstwo — a towarzyszący zazwyczaj mediatorom sporów polsko-krzyżackich. W 1337 r. wykaz dokumentów, jakie w Inowrocławiu obiecywał wystawić Kazimierz Wielki, potwierdził notariusz Jan z Wrocimowic, aby *ne aliqua parte vel partibus predictorum articulorum variacio et mutacio fiat*²⁰. W 1343 r. przy wymianie licznych dokumentów pokoju kaliskiego notariusz publiczny Jan z Alamsdorf zapisał w swym instrumencie, iż w imieniu króla polskiego wystąpił arcybiskup gnieźnieński Jarosław, *promittens cercius omnem defectum tam in tenore quam in sigillis corrigere*²¹. Poprawki kancelaryjne spotykamy we wstępnym dokumencie pierwszego pokoju toruńskiego (1411) wydanym przez wielkiego mistrza — w dopisku na końcu dyplomu znalazł się fragment (wpisany innym atramentem) pominięty w tekście *ex errore scribendis*²². Znamiona polskiej kontroli kancelaryjnej noszą dokumenty polskie wyposażone w formułę *datum per manus* kanclerza i podkanclerzego, spotykaną na traktatach pierwszym i drugim toruńskim, podobnie melneńskim, brzeskim itp.²³. Wspomniane kontrole notariuszy publicznych miały miejsce zapewne i przy okazji wymiany dokumentów traktatu polsko-krzyżackiego w 1419 r., w którego zawarciu pośredniczył Zygmunt Luksemburski²⁴, wreszcie w drugim pokoju toruńskim²⁵. Udział notariuszy publicznych w pracach nie tylko nad ratyfikacją, ale i nad sporządzeniem konceptów, w układaniu formularza dokumentów pokojowych, wystąpił szczególnie wyraźnie właśnie w tym ostatnim traktacie, gdzie m.in. formuła datacyjna (obca kancelariom obu układających się stron) pochodzi najpewniej spod pióra notariusza publicznego²⁶. Nadawało to części traktatów międzynarodowych cechy instrumentalnych notarialnych, podobnie jak to miało miejsce niejednokrotnie na zachodzie Europy (np.

¹⁹ Jak np. między ugodą łączyczką 1433 a pokojem brzeskim 1435, por. tylko *Die Staatsverträge*, I, nr 179.

²⁰ *Lites*, I, s. 457.

²¹ *Pr. Ub.*, III, nr 589.

²² *Lites*, II, s. 464; *Die Staatsverträge*, I, s. 84.

²³ Por. S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, t. I, Warszawa 1934, ss. 347 n.

²⁴ *Dogiel*, IV, ss. 102 i 105 n.

²⁵ Por. M. Grzegorz, op. cit., s. 102 n.; autor jednak nie zwrócił na to uwagi.

²⁶ Tekst ibidem, s. 216.

traktat w Arras z 1435 r., związany i z Polską poprzez osobę występującego tam Mikołaja Lasockiego)²⁷.

O ile podpisy notariuszy publicznych, podobnie formułę *datum per manus* polskich dokumentów traktatowych uznać można za gwarancję poprawności tekstu dokumentów, o tyle lista świadków tych dokumentów służyła przede wszystkim sprawie gwarancji przestrzegania postanowień merytorycznych wchodzących w życie w wyniku zawarcia układu. Owe gwarancje traktatu, zaręczenia przedstawicieli obydwu stron, że przestrzegać będą postanowień traktatowych, spisywane były zapewne na żądanie strony przeciwnej, mając wzmocnić powagę i niewzruszalność samego układu. W powoływaniu na gwarantów traktatu obok panującego, grona jego podanych widzieć trzeba zjawisko typowe dla państwa stanowego, objaw uszczuplenia uprawnień panującego i przeniesienia współodpowiedzialności za decyzje polityczne na przedstawicieli stanów.

Traktat kaliski 1343 r., po którym, jak wiadomo, zachowała się rekordowa liczba dokumentów wystawionych przez stronę polską²⁸, zagwarantowany został przez panów polskich i miasta. Osobne dokumenty datowane 8 lipca w Kaliszu wystawili 3 biskupi (gnieźnieński, poznański i kujawski), 11 dostojników wielkopolskich, wreszcie przedstawiciele 4 miast — Poznań, Kalisz, Inowrocławia i Brześćca²⁹. W kilka dni później, 15 lipca, analogiczne dokumenty wystawiło w Krakowie 6 możnych małopolskich oraz przedstawiciele trzech miast — Krakowa, Sandomierza i Nowego Sącza³⁰. We wszystkich tych dokumentach, spisanych według identycznego formularza *ad mandatum speciale serenissimi principis domini nostri Kazimiri Dei gratia regis Poloniae* wystawcy oświadczali, że nie poprzę tego, kto by złamał postanowienia traktatu. Podobne gwarancje złożyli zapewne przedstawiciele krzyżacy, ich dokumenty jednak nie są znane.

Wymiana odrębnych listów gwarancyjnych stosowana była najpewniej jeszcze w XV wieku. Główny dokument pokoju brzeskiego 1435 r. ustalał: *statuimus decernendo, quod nostri prelati, milites, nobiles, cives et tota communitas debeant et teneatur terrarum magistri* — — *dare certas nostras literas* — itd.³¹. Tego typu osobne poręczenia stanów, umacniające wagę traktatów spotykamy w początkach XV wieku na aktach umów polskolitewskich, jak układ wileński z 1401 r. pomiędzy Jagiełłą i Witoldem, poręczony przez dwa dokumenty panów polskich i litewskich³². Jednakże w stosunkach polskich przeważał zwyczaj wystawiania jednego, obszernego dokumentu, w którym ujmowano tak deklarację królewską, jak i gwarancje ze strony jego poddanych. Takim łącznym dokumentem króla i jego baronów był już zresztą akt przedłużenia pokoju z Krzyżakami wy-

²⁷ Por. S. Lasocki. *Un diplomate polonais au congrès d'Arras en 1435*, Paris 1928; W. Semkowicz, *Pieczczę polska przy akcie traktatu pokojowego w Arras z roku 1435*, Rocznik Towarzystwa Heraldycznego, 5, 1920, ss. 86—89.

²⁸ *Pr. Ub.*, III, nr 567—577, 579—581, 586, 587; E. Weise, *Zur Diplomatik der Staatsverträge des Deutschen Ordens seit 1400*, *Altpreuussische Forschungen*, XII, 1935, ss. 218—221, oblicza ich liczbę ogółem na 21.

²⁹ *Pr. Ub.*, III, nr 574, 576, 577.

³⁰ *Ibidem*, nr 586, 587.

³¹ *Vol. leg.*, I, s. 57, por. też podobne postanowienia w ugodzie łączycyckiej 1433 r. (*Dogiel*, IV, s. 122).

³² *Akta unii Polski z Litwą 1385—1791*, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932, nr 44 (panów polskich) i 39 (panów litewskich).

stawiony 15 maja 1334 r. w Krakowie³³. Dokument wstępny I pokoju toruńskiego (1411) obiecywał wystawienie przez stronę polską aktu pokojowego zaopatrzonego w pieczęci biskupów, panów koronnych i litewskich, wreszcie przedstawicieli miast³⁴. Przykładem takich wspólnych dokumentów są też akty następnych traktatów z Krzyżakami — melneńskiego (1422), drugiego toruńskiego (1466), a także brzeskiego (1435) — wszystkie one zaopatrzone zostały w bardzo obszerne listy świadków — gwarantów, niekiedy nawet wyodrębnionych (jak w 1466 r.) w osobne grupy świadków czynności prawnej oraz gwarantów postanowień pokojowych. Podobne formy przyjęły zresztą potwierdzenia innych polskich traktatów, jak aktu przymierza z Erykiem duńskim z 1419 r.³⁵ czy ugody Jagiełły z Zygmuntem Kiejstutowiczem z lat 1433 i 1434³⁶.

O wiele istotniejszy niż forma udzielania gwarancji jest problem składu polskich gwarantów traktatów międzypaństwowych. Instrument notarialny spisany z okazji wymiany dokumentów pokoju kaliskiego w 1343 r. informuje, że pokój gwarantowali: *omnes baroni et comites et nobiles meliores de Crakovia et Polonia et VII civitates*³⁷. Owi *omnes*, byli to trzech biskupi, 6 wojewodów, 9 kasztelanów i 2 sędziów, reprezentujących Wielkopolskę i Małopolskę, należy przypuszczać, że występują oni jako reprezentanci wymienionych przedtem grup³⁸. Dokumenty stwierdzające piętnastowieczne traktaty nieraz informują, kto przywiesił do nich swe pieczęcie. Tak polscy gwaranci układu między Jagiełłą a Witoldem w 1401 r. piszą o sobie: *prelati, barones, nobiles et universitas terrigenarum. regni Polonie*³⁹. Przymierze z Erykiem duńskim potwierdził, obok książąt, *prelati, barones, consiliarii, nobiles, milites et militares*⁴⁰. Pokój melneński 1422 r. sygnowali *principes, prelati, duces, comites, palatini, milites, nobiles, clientes, wreszcie civitates*⁴¹, podobnie do traktatu brzeskiego (1935) przywieszono pieczęcie *prelatorum, ducum, baronum, militum et procerum et civitatum*⁴². Wreszcie do ugody z Zygmuntem Kiejstutowiczem w 1433 r. przywiesili swe pieczęcie wymienieni imiennie *prelati, barones, milites, proceres, et nobiles regni Polonie, de certa sciencia, voluntate, mandato et consensu aliorum omnium fratrum, amicorum et consanguineorum nostrorum, prelatorum, baronum et nobilium*⁴³.

³³ Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. II, nr 1129.

³⁴ *Epist.*, II, s. 42.

³⁵ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae*, wyd. A. Prochaska, Kraków 1882, nr 845; o okolicznościach przymierza por. Z. Nowak, *Przymierze Polski i Litwy z państwami unii kalmarskiej w 1419 r.*, *Zapiski Historyczne*, XXXIV, 1969, z. 3, s. 45 n., tamże na s. 72 informacja o oryginale dokumentu.

³⁶ *Akta unii*, nr 58, 60 (s. 99: *promittimus pura fide* -- itd.).

³⁷ *Pr. Ub.*, III/2, s. 472.

³⁸ M. Grzegorz, op. cit., s. 63, po części za Z. Wojciechowskim, *Państwo polskie w wiekach średnich*. Poznań 1948, s. 284, twierdzi, że Krzyżacy „postawili wyraźne żądania wobec strony polskiej, by przedstawiciele poszczególnych stanów wystawili odrębne dokumenty pokojowe”. Cytuje na poparcie tego *Lites*, I, s. 445, gdzie jednak nie znajdujemy takich żądań.

³⁹ *Akta unii*, nr 44.

⁴⁰ *Codex epistolaris Vitoldi*, nr 845.

⁴¹ *Dogiel*, IV, s. 114.

⁴² *Vol. leg.*, I, s. 57.

⁴³ *Akta unii*, s. 89. Drugi egzemplarz tego dokumentu (ibidem), formułuje to inaczej: król stwierdza, że imiennie wymienieni panowie przywiesili pieczęcie *voluntate et consensu omnium aliorum absentium prelatorum nostrorum et baronum*.

Zdaje się więc nie ulegać wątpliwości, że gwaranci lub szeroka grupa świadków polskich późnośredniowiecznych traktatów pokojowych reprezentować mieli ówczesne społeczeństwo stanowe. Różne i zmienne terminy pojawiające się w poszczególnych traktatach, wprowadzane do nich po części być może na żądanie drugiej ze stron⁴⁴, oznaczają w praktyce dwa przede wszystkim stany Królestwa — rycerstwo wraz z możnymi (*barones*) oraz duchowieństwo. Reprezentanci miast — i to różnych⁴⁵ — występują tylko w traktatach z Krzyżakami — od traktatu kaliskiego 1343 r. począwszy aż po potwierdzenie traktatu krakowskiego w 1525 r.⁴⁶, stąd można przypuszczać, że wprowadzenie ich jako gwarantów traktatów nastąpiło na życzenie Zakonu. Stan kmiecy nie jest nigdy reprezentowany w dokumentach traktowych.

Reprezentantami stanu duchownego byli wśród gwarantów traktatów tylko i wyłącznie biskupi. Ich dobór bywał rozmaity. Z reguły występowali tu biskupi diecezji polskich, na czele z arcybiskupem gnieźnieńskim (brak go tylko na dokumencie pokoju melneńskiego 1422⁴⁷), zaś po unii z Litwą pojawiają się ordynariusze diecezji litewsko-ruskich, jak wileński, kamieniecki, włodzimierski itd.

Możni i rycerstwo, stan szlachecki, reprezentowany jest wśród gwarantów z reguły przez osobistości piastujące urzędy. Rycerstwo nieurzędnicze w charakterze gwarantów występuje zgoła wyjątkowo: 2 osoby w akcie z 1401 r., ponadto liczna, dwudziestoosobowa grupa na dokumencie brzeskim 1435 r.

Analizy składu gwarantów dokonać trzeba z dwu punktów widzenia — ich przynależności państwowej oraz piastowanych urzędów. Najwcześniejsze traktaty z Krzyżakami (1343) osobnymi dokumentami, acz spisanyymi po części według identycznego formularza kancelaryjnego gwarantowali, poza poddanyim króla Kazimierza, ksiądzęta wołogojski, gniewkowski, łączyczko-dobrzyński, wreszcie mazowiecy. Dokumenty ich zaopatrzone były w listę świadków⁴⁸. Układ raciąski z 1404 r. zawierał tylko listę świadków polskich. Na aktach pierwszego pokoju toruńskiego, podobnie pokoju melneńskiego, świadkowali i gwarantowali postanowienia, obok panów polskich, ksiądzęta mazowiecy i litewscy oraz dostojnicy litewscy. Od aktu pokoju melneńskiego wśród świadków i gwarantów strony polskiej pojawiają się też regularnie dostojnicy mazowiecy. Po 1435 r. z wojen krzy-

⁴⁴ Por. np. *militares traktatu z królem Erykiem (1419)*.

⁴⁵ Jako reprezentanci miast polskich występują zawsze (1343, 1411, 1418, 1422, 1435, 1466) przedstawiciele Krakowa, Poznania, Kalisza; Sandomierza brak tylko na aktach z lat 1418 i 1435. Brześć Kujawski i Inowrocław występują w latach 1343, 1411, 1418, 1422, Sącz — w latach 1343 i 1422, wreszcie Lublin — w latach 1418 i 1422. Od 1422 r. stale występuje Lwów, w traktacie melneńskim pojawia się ponadto grupa miast wielkopolskich: Gniezno, Wschowa, Sieradz, Łęczycza oraz mazowieckich: Gostynin. Warszawa, Płock (te dwa ostatnie występują również w 1435 r.). W 1422 r. występuje ponadto Wilno, w 1435 — dwa miasta pomorskie, w 1466 r. — 5 pruskich. Grupa 7 miast polskich gwarantujących pokój kaliski 1343 r. pojawiła się już w tym składzie w preliminarzach rozmów wyszehradzkich 1335 r. (*Lites*, I, s. 446).

⁴⁶ *Corp. Iur. Pol.*, IV, nr 47.

⁴⁷ Brak ten wyznacza też datę spisania dokumentu melneńskiego w jego ostatecznej formie. Arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Trąba zmarł w początkach grudnia 1422 r., jego następcą — Wojciech Jastrzębiec wybrany został wiosną 1423 r. (por. *Chronologia polska*, Warszawa 1957, s. 478), por. też przypis 73.

⁴⁸ *Pr. Ub.*, III, nr 579—581.

Polscy świadkowie lub gwaranci traktatów międzypaństwowych XIV—XV w*

	1343	1401	1404	1411	1413	1414	1418	1419	1421	1422	1433	1434	1435	1466
Biskupi	3	4	3	3	11	2	1	12	5	8	4	5	10	8
Wojewodowie	6	8	1	7	8	4	7	10	6	10	4	9	13	14
Kanclerz	—	1	—	—	dm	—	dm	1	1	dm	dm	dm	dm	dm
Podkanclerzy	—	1	1	dm	—	—	1	dm	dm	dm	dm	dm	dm	dm
Kasztelanowie	9	20	3	4	24	1	1	25	14	20	14	27	48	48
Marszałek	—	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1	1
Podskarbi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1
Podkomorzowie	—	3	1	1	1	1	—	7	3	7	5	9	18	13
Chorażowie	—	—	—	—	1	—	—	2	—	5	4	7	16	11
Sędziowie	2	7	—	1	8	—	—	7	5	7	5	8	20	10
Inni ziemscy	—	4	—	—	—	—	—	8	—	—	3	8	32	—
Starostowie	—	2	—	—	—	—	1	—	—	4	—	—	—	—
Nieurzędnicy	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—
Miasta	7	—	—	6	—	—	6	—	—	17	—	—	8	10

* Według następujących przekazów: 1) pokój kaliski 1343 r., łącznie dokumenty *Pr. Ub.*, III, nr 574, 576, 577, 586, 587; 2) ugodą radomska z Witoldem 1401 r., *Akta unił.*, nr 44; 3) pokój raciański 1404 r., *Dogiel*, IV, s. 78; 4) pierwszy pokój toruński 1411 r., *Lites*, II, nr 65; 5) unia horodelska 1413 r., *Akta unił.*, nr 51; 6) rozejm brodnicki 1414 r., *Die Staatsverträge*, I, ss. 108—179; 7) przedłużenie tegoż w Brześciu 1418 r., *Epist.*, I, nr 49; 8) traktat z Erykiem duńskim 1419 r., *Codex epistolaris Vitoldi*, nr 845; 9) traktat z Fryderykiem brandenburskim 1421 r., *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, B III, nr 1394; 10) pokój melneński 1422 r., *Dogiel*, IV, s. 110; 11) ugodą z Zygmuntem Kiejstutowiczem 1433 r., *Akta unił.*, nr 58; 12) ugodą z tymże 1434 r., *Akta unił.*, nr 60; 13) pokój brzeski 1435 r., *Vol. leg.*, I, ss. 51—59; 14) drugi pokój toruński 1466 r., *M. Grzegorz*, op. cit., ss. 211—216. Skrót dm oznacza, że dana osoba wystąpiła ze swym tytułem tylko w formule *datum per manus* dokumentu.

żackich definitywnie wycofuje się Litwa⁴⁹ — z listy gwarantów drugiego pokoju toruńskiego (1466) znikli zupełnie dostojnicy litewscy, pojawili się tu natomiast przedstawiciele nowych sojuszników Korony — panowie reprezentujący Prusy Królewskie⁵⁰. Uczestnictwo owych książąt i dostojników w formułach korroboracyjnych aktów pokojowych jest oczywiście związane z układami aliansów politycznych w tych wojnach⁵¹. Zależność ta jest jasna; szczególnie też jasno i wyraźnie występuje w tym świetle absencja panów litewskich na akcie drugiego pokoju toruńskiego 1466 r.⁵²

⁴⁹ M. Biskup *Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454—1466*, Warszawa 1967, s. 81, tam też cytowana wcześniejsza literatura.

⁵⁰ Por. ich listę na końcu niniejszych uwag.

⁵¹ Z żądaniami gwarancji traktatu przez sojuszników Polski występowała najpewniej strona krzyżacka. Przypomnieć tu trzeba ustalony w 1337 r. formularz dokumentu, który miał wystawić król węgierski, potwierdzając pokój z Krzyżakami (*Lites*, I, s. 457, *Pr. Ub.*, III, nr 104). Gdy w 1343 r. Kazimierz Wielki wydał ostatecznie Krzyżakom ustalone w 1337 r. dokumenty (por. wyżej), nie było wśród nich potwierdzenia węgierskiego, interpretuje się to słusznie jako pozostawienie Andegawenom otwartej drogi do starań o odzyskanie Pomorza (Z. Kaczmarczyk, *Kazimierz Wielki*, Warszawa 1948, s. 95).

⁵² Na akcie tym zwraca również uwagę zupełny brak przedstawicieli ziemi halińskiej — od kasztelana począwszy, poprzez podkomorzego, chorażego i sędziego. Być może jest to jednak tylko przypadek.

Listę urzędników gwarantujących wybrane traktaty międzypaństwowe Polski zestawiono w załączonej tabeli. Wynika z niej, że najliczniejszą grupę wśród gwarantów stanowią posiadacze wyższych urzędów ziemskich — województw i kasztelanii. Obok nich, choć zazwyczaj mniej licznie, pojawiają się podkomorzowie, chorążowie i sędziowie. Udział pozostałych urzędników ziemskich należy do rzadkości; wyjątkiem jest tylko niesłychanie rozbudowana lista gwarantów pokoju brzeskiego z 1435 r. (189 osób), na której znalazło miejsce m.in. 9 stolników, po 7 podstolich i łowczych, po 4 podsędków i wojskich, wreszcie 1 miecznik. Obok nich występują zazwyczaj urzędnicy koronni — regułą jest w XV wieku udział marszałka, a po 1430 r. również podskarbiego⁵³. Już nie tak wyraźnie uchwytny jest udział w liście gwarantów kanclerza i podkanclerzego, którzy kumulując częstokroć pieczęć z infułą, wymieniani są niejednokrotnie wśród biskupów⁵⁴, a ponadto zwykle w końcowej formule *datum per manus*⁵⁵. Bywały jednak wypadki, że posiadacze pieczęci nie piastujący jednocześnie innego urzędu nie znajdowali miejsca wśród gwarantów — tak np. zabrakło na listach świadków — gwaranta drugiego pokoju toruńskiego podkanclerzego Wojciecha z Zychlina⁵⁶, podobnie w pokoju brzeskim obu pieczętarczy — kanclerza Jana Koniecpolskiego i podkanclerzego Wincentego Kota, czy podobnie podkanclerzego Jana Szafranca na układzie z Erykiem w 1419 roku⁵⁷. Wszyscy oni wystąpili tylko w formule *datum per manus*⁵⁸.

Listy gwarantów traktatów z Krzyżakami wykazują w interesującym nas okresie znaczny wzrost liczbowy. Traktat pokojowy z 1334 r. sygnowało wraz z królem 7 świeckich dostojników⁵⁹. Układy kaliskie 1343 r. zagwarantowało łącznie 20 prałatów i baronów. Pokój raciąski 1404 r. poświadczony był uczestnictwem 10, pierwszy toruński — 18 dostojników. Traktat melneński 1422 r. gwarantowało (nie licząc książąt) około 80 panów, brzeski 1435 r. — blisko 190, wreszcie drugi toruński — ponad setka dostojników. Również bardzo obszerne są listy świadków traktatów z Erykiem duńskim (1419 r.) i Zygmuntem Kiejstutowiczem⁶⁰.

Stanisław Kutrzeba i Władysław Semkowicz, publikując w 1932 r. teksty dokumentów traktatu radomskiego z 1401 r., określili gwarantów ugody radomskiej mianem rady królewskiej⁶¹. Podobnie ostat-

⁵³ M. Grzegorz, op. cit., s. 83, wymieniając gwarantów obszernego dokumentu II pokoju toruńskiego przeoczył marszałka i podskarbiego (Jana Rytwiańskiego i Jakuba Dembińskiego).

⁵⁴ Wojciech Jastrzębiec — kanclerz i biskup krakowski w 1413 r. i 1419 r., Jan Gruszczyński — arcybiskup i kanclerz w 1466 r.

⁵⁵ Traktaty z lat 1411, 1413, 1422 1433, 1434, 1435, 1466.

⁵⁶ Dlatego też twierdzenie M. Grzegorza, op. cit., s. 74, jakoby Wojciech z Zychlina — gdyby uczestniczył w rokowaniach — winien znaleźć się na liście gwarantów obok kanclerza Gruszczyńskiego, jest błędne, bowiem Gruszczyński znalazł się na liście gwarantów wśród biskupów.

⁵⁷ Wyjątkowe raczej jest wystąpienie podkanclerzego Dunina wśród świadków aktu przedłużenia pokoju brodnickiego w 1416 r. (*Codex epistolaris Vitoldi*, s. 347) i 1418 r. (*Epist.*, I, nr 49).

⁵⁸ Pomijam tu w ogóle brak osoby kanclerza na akcie pokoju toruńskiego z 1411 r., ponieważ wówczas, jak wiadomo, urząd ten wakował, a kancelarią kierował podkanclerzy, Mikołaj Trąba.

⁵⁹ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, II, nr 1129.

⁶⁰ Według przekazów wymienionych w załączonej tabeli.

⁶¹ *Akta unii*, s. 44 (regest wydawców).

nio Maksymilian Grzegorz pisze, iż istniała ogólna zasada, „że wszyscy członkowie rady królewskiej uwierzytelniają dokument”⁶². Skład rady królewskiej nie jest dotychczas znany. Według przypuszczeń S. Kutrzeby rada obejmowała wszystkich wojewodów i kasztelanów, a także zapewne podkomorzych, chorążych i sędziów⁶³. Jak słusznie wykazał Juliusz Bardach, dawniejsza literatura historyczno-prawna używała nieściśle określenia rada królewska, utożsamiając piętnastowieczną radę z sejmem walnym (*convencio generalis, parlamentum*)⁶⁴. Ograniczenie składu właściwej rady do biskupów, wojewodów (nie wszystkich) i niektórych tylko kasztelanów podniósł słusznie Adam Vetulani⁶⁵. Toteż słuszniejsze będzie twierdzenie, że liczne listy gwarantów sporządzano na sejmach i że sygnowane one były przez uczestników tychże sejmów, po części tylko wchodzących w skład rady królewskiej. Nie ulega bowiem wątpliwości, że rada królewska nie mogła liczyć blisko dwustu osób (które sygnowały pokój brzeski 1435 r.), czy chociażby 107, które gwarantowały drugi pokój toruński.

Klasyczny skład przybocznej rady królewskiej, zespołu ludzi stojących blisko króla i służących mu radą, wykazuje, jak się zdaje, dokument pokoju raciąskiego 1404 r. Występują tam biskupi — Mikołaj Kurowski, Wojciech Jastrzębiec i Piotr Wysz, marszałek Zbigniew z Brzezia i podkanclerzy Mikołaj Trąba, Jan Tęczynski kasztelan i Jan Tarnowski wojewoda krakowski, kasztelanowie Klemens Moskorzewski i Michał (z Bogumiłowic?), wreszcie podkomorzy krakowski Gniewosz z Dalewic⁶⁶. Równie ograniczony osobowo skład ma lista gwarantów pierwszego pokoju toruńskiego — obok książąt występuje tu marszałek, 3 biskupów, kasztelan krakowski, 7 wojewodów, 3 innych kasztelanów, jeden podkomorzy, jeden sędzia, ponadto dostojnicy litewscy⁶⁷. Siedmiu z wymienionych świadków prowadziło rozmowy pokojowe (w tym drobny kasztelan santocki, krakowski podkomorzy oraz sędzia poznański), pięciu pozostałych wprowadzić miano dopiero do obszernego, pełnego dokumentu pokojowego⁶⁸. Wąska grupa gwarantów potwierdziła zapewne niedługo ów obszerny dokument, który został wręczony Krzyżakom pod Złotorią 10 maja 1411 r.; w międzyczasie nie odbył się żaden sejm, na którym ratyfikowano by ów traktat⁶⁹. Podobnie wyłącznie członkowie rady (*principes, prelati et barones*,

⁶² M. Grzegorz, op. cit., s. 82.

⁶³ S. Kutrzeba, *Sejm walny dawnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1919, ss. 22—23.

⁶⁴ J. Bardach, *Historia państwa i prawa Polski*, t. I, wyd. 2, Warszawa 1964, s. 446. Ibidem na s. 444 podano skład „rady królewskiej w pełnym składzie” w połowie XV w. na 73 osoby — jest to jednak tylko przypuszczenie. Tamże na s. 441 literatura dotycząca sejmów XV w., szczególnie prace F. Piekosińskiego, A. Prochaski, J. Siemieńskiego, J. Bardacha.

⁶⁵ *VIII Powszechny Zjazd Historyków Polskich: VII. Historia państwa i prawa*, Warszawa 1959, s. 34.

⁶⁶ Dogiel, IV, s. 78.

⁶⁷ *Lites*, II, s. 460.

⁶⁸ *Epist.*, II, s. 42.

⁶⁹ Dług., XIII, s. 120 podaje, że pod Złotorią bawił również król; S. Kuczyński, op. cit., 479, każe przebywać tu Jagielle w maju 1411 r. Ostateczna wymiana dokumentów odbywać się musiała jednak bez udziału Jagielly, który w tym czasie przebywał na Litwie (wg opracowanego przeze mnie itinerarium Władysława Jagielly). Opisane przez Długosza spotkanie króla z Henrykiem Plauenem odbyć się mogło tylko po podpisaniu pokoju toruńskiego, w początkach lutego.

consiliarii predictorum dominorum regis et ducis — sc. Jagiełły i Witolda) świadkują na dokumencie rozejmu brodnickiego 1414 r.: obok dwu książy mazowieckich występują tam arcybiskup gnieźnieński i biskup poznański, czterej wojewodowie (Krystyn z Ostrowa, Jan Tarnowski, Mikołaj z Michałowa i Maciej z Wąsoszy), kasztelan kaliski Jan z Tuliszkowa i podkomorzy krakowski Piotr Szafraniec⁷⁰.

Listy gwarantów traktatów raciańskiego i toruńskiego zbliżone są do dawniejszych, czternastowiecznych, jak wspomniane już ugody pokojowe z lat 1334 i 1343. Zmiana nastąpiła od 1422 r. Zawarty nad jez. Mełno 27 września tego roku pokój z Krzyżakami został ratyfikowany i zaopatrzony pieczęciami blisko 80 gwarantów później⁷¹, ale zapewne jeszcze nie na najbliższym sejmie, który odbył się w listopadzie 1422 r., kiedy to, jak pisał Jagiełło, *prelatos, barones, nobiles, cives et vulgum regni nostri ad nos in Nepolomice vocabimus*⁷². Jeszcze po sejmie niepołomickim wysyłano w sprawie warunków pokoju delegację na Węgry do Zygmunta Luksemburskiego⁷³. Podobnie ratyfikacja i sigillacja ostatecznych dokumentów pokoju 1435 r., jak i drugiego pokoju toruńskiego miały miejsce na sejmach, przy czym ratyfikacja pierwszego z nich przeciągnęła się także poza najbliższy sejm po podpisaniu rozejmu w Łęczycy.

Przeniesienie ciężaru gwarancji pokoju z wybranych dostojników na stany, dokonujące się w trzecim dziesiętku lat XV wieku, wynikało zapewne z kilku czynników. Nie bez znaczenia był tu wzrost roli polskiego sejmu; wystarczy przypomnieć przypadający właśnie na rok 1422 sejm obozowy pod Czerwińskiem czy odbyty w rok później zjazd w Warcie, wydający — bez udziału króla (chyba nie raz pierwszy?) — statuty regulujące istotne dziedziny życia w kraju⁷⁴. Przeniesienie to wynikało jednak także z przyczyn natury polityki zewnętrznej — analogicznych gwarancji stanów udzielać miała strona krzyżacka. Wyłynęło to już wyraźnie w pokoju brzeskim, kiedy gwarantujący układ poddani Zakonu uwolnieni zostali od posłuszeństwa Krzyżakom na wypadek złamania przez nich układu pokojowego. Miało to, jak wiadomo, niemałe znaczenie w późniejszym poddaniu się Związku Pruskiego Polsce⁷⁵.

Gwarancji traktatom międzynarodowym udzielali na sejmach przede wszystkim przebywający tam urzędnicy ziemscy — z reguły wojewodowie i kasztelanowie, zazwyczaj także obecni sędziowie, chorążowie i podkomorzowie. Wyjątkowo obszerny traktat brzeski 1435 r. włączył na listę gwarantów także innych urzędników ziemskich — a nawet, jak wiadomo, możniejszych przedstawicieli rycerstwa nieurzędniczego. Było to zapewne podyktowane faktem, że wśród posiadaczy niższych urzędów ziemskich znajdowało się jeszcze w pierwszej połowie XV wieku wielu przedstawi-

⁷⁰ *Die Staatsverträge*, I, s. 108.

⁷¹ Por. o tym wyżej.

⁷² *AGZ*, IX, nr 24. O samym sejmie por. P a w., s. 26; J. B a r d a c h, op. cit. s. 124. D i u g., XIII, s. 308. Podczas zjazdu z Węgrami zmarł arcybiskup Trąba, (op. cit., s. 309), jego osoba nie figuruje już wśród gwarantów pokoju mełńskiego.

⁷⁴ Ale por. F. P i e k o s i ń s k i, *Wiece, sejniki, sejmy i przywileje ziemskie w Polsce wieków średnich*, Rozprawy AU, Wyd. Hist.-Filozof., 39, 1900, s. 208.

⁷⁵ Por. M. B i s k u p, *Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku*, Warszawa 1959, ss. 135 n.

cieli możnego i wpływowego rycerstwa⁷⁶. Stan ten uległ zmianie w drugiej połowie tego stulecia, kiedy formować się zaczął senat i urzędy niesena-torskie oraz nie związane z sądownictwem (podkomorzy, sędzia, także chorąży) stały się domeną średniej szlachty, podczas gdy możni interesowa-li się przede wszystkim kasztelaniami i województwami.

Gwarantów wybierano z przybyłych na sejm dostojników; tylko tak wytłumaczyć można brak na listach gwarantów niektórych wysokich dy-gnitarzy, jak np. wojewody poznańskiego (Łukasza Górki) czy szeregu kasztelanów (przemyskiego, halickiego, rogozińskiego, śremskiego itd.) w akcie drugiego pokoju toruńskiego⁷⁷. Znaczna liczba uczestniczących w sejmie dostojników pozwoliła zawsze dobrać wystarczająco reprezen-tatywny skład gwarantów spośród najgodniejszych panów koronnych.

W 1334 r. wśród 7 świadków pokoju z Krzyżakami wymieniony został m.in. kasztelan poznański Jarosław z Iwna; gdy kasztelan nie przywiesił do aktu swojej pieczęci, król specjalnym dokumentem wyjaśniał przyczyny tego stanu rzeczy⁷⁸. Obowiązek obecności określonych świadków na do-kumencie I pokoju toruńskiego zakładał polski akt wstępny wystawiony w lutym 1411 r. w Toruniu⁷⁹. Wydaje się, że w okresie późniejszym uczest-nictwo określonych, konkretnych osobistości w składzie gwarantów nie było konieczne, przypuszczalnie jednak istniały tu nadal wypadki szcze-gólne, kiedy to starano się wprowadzić do listy gwarantów osoby szcze-gólnie aktywnie uczestniczące w pracach poprzedzających zawarcie po-koju. Należało to już jednak do zjawisk sporadycznych⁸⁰. Ostateczny skład listy gwarantów ustalano po zjechaniu się panów koronnych na sejm, dokonując wyboru spośród obecnych. W wypadku późniejszego, nie-spodziewanego przybycia kogoś z wysokich dostojników, których nie oczeki-wano na sejmie, mogło się zdarzyć — jak to miało miejsce w wypadku drugiego pokoju toruńskiego z biskupem kamienieckim Mikołajem — przywieszenie jego pieczęci na dokumencie, bez wymienienia go wśród gwarantów⁸¹.

Zamieszczone w traktatach pokojowych listy gwarantów odpowiadały swym składem momentowi przywieszenia pieczęci, nie zaś dacie zawarcia pokoju. Tak np. gwaranci pokoju melneńskiego noszą na akcie tytuły zobowiązani do uwierzytelnienia traktatu⁸². Nie wiadomo zresztą, co autor rozumie pod słowem „urzędnicy królewscy” — ziemskich czy nadwornych.

⁷⁶ Dość wymienić gwarantujących pokój brzeski podstolich: Mikołaja z Brzezia. Rafała z Gołuchowa, Stanisława z Ostroroga, Mikołaja Szarlejskiego. To samo doty-czy i nieurzędników, jak np. Przedpełk Mościc z Koźmina, jeden z bogatszych panów wielkopolskich, Spytek z Melsztyna, Rafał Tarnowski, Jan Pilecki itp.

⁷⁷ Dlatego też brak uzasadnienia twierdzeniu M. Grzegorza, op. cit., s. 82, jakoby „wyżsi urzędnicy królewscy wchodzący w skład rady zostali w komplecie zobowiązani do uwierzytelnienia traktatu”. Nie wiadomo zresztą, co autor rozumie pod słowem „urzędnicy królewscy” — ziemskich czy nadwornych.

⁷⁸ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, II, nr 1129, 1133.

⁷⁹ *Epist.*, II, s. 42.

⁸⁰ Tak można by tłumaczyć figurujące wśród gwarantów II pokoju toruńskiego nazwisko kasztelana międzyrzeckiego Jana z Ostroroga, który, jak wiadomo, pod-czas obrad sejmu piotrkowskiego w maju 1467 r. bawił w Rzymie (M. Grzegorz, op. cit., s. 82).

⁸¹ M. Grzegorz, op. cit., ss. 111—112.

⁸² O 1467 r. pisze M. Grzegorz, op. cit., Owa rozbieżność actum i datum (tego ostatniego zresztą w dokumentach tych brak), może powodować wiele niepo-

* * *

Akt drugiego pokoju toruńskiego jest ostatnim z polskich traktatów międzynarodowych zaopatrzonym w tak obszerną listę polskich gwarantów. Wydaje się, że w latach następnych praktyka polska odchodzi od tego zwyczaju, dyktowanego po części — jak wspomniano — wymogami strony przeciwnej, a i racjami politycznymi. Układy z wielkim mistrzem — od 1466 r. lennikiem Korony — zaopatrywane bywają odtąd w „zwyčajną”, niezbyt obszerną listę świadków⁸³, podobnie wyglądają inne traktaty schyłku XV i początków XVI wieku⁸⁴. Uformowanie się na przełomie XV i XVI wieku dwuizbowego sejmku zmniejszyło dawne znaczenie innych, poza wojewodami i kasztelanami, urzędników ziemskich. Na traktatach XVI wieku świadkują wybrani członkowie senatu oraz coraz liczniej przedstawiciele dworu — przede wszystkim sekretarze królewscy⁸⁵, wreszcie, sporadycznie, przedstawiciele zainteresowanych ziem. Przykładem nowego układu świadków może być akt potwierdzenia traktatu z Krzyżakami z 1525 r., na którym świadkowało ostatecznie 9 biskupów, 6 wojewodów, 7 kasztelanów, 2 marszałków (koronny i nadworny), podskarbi koronny i 5 innych urzędników nadwornych, 7 sekretarzy królewskich, wreszcie podkomorzy pomorski Achacy Czema i burmistrz trzech miast pomorskich⁸⁶. Dokumenty obwieszane dziesiątkami pieczęci przechodzą do przeszłości.

Umowy i traktaty średniowiecznej Polski z państwami ościennymi nie doczekały się dotąd bodaj wstępnego opracowania w polskiej historiografii. Traktaty między państwowe pomija milczeniem polska historia państwa i prawa, nie zajmuje się nimi również dyplomatyka. Brak studiów nad negocjatorami i autorami tekstów traktatowych, dziejami sporządzania dokumentów pokojowych, ich formularzem, dziejami ratyfikacji i wymiany gotowych dokumentów. Brak wreszcie nowszych polskich wydań podstawowych dokumentów traktatowych — studium pokoju melneńskiego oparte musi być ciągle na wydaniu Macieja Dogiela, pokoju brzeskiego — na Dogielu i publikacji pijarów. Szereg innych polskich dokumentów znamy przede wszystkim z nowszych publikacji obcych, jak niemieckie wydawnictwa Maxa Heina, Hansa Koepfena czy przede wszystkim Ericha Weisego⁸⁷. Brak dotąd nawet tak podstawowych pomocy dla historiografii polskiej, jak próba wydania zestawienia wszystkich dokumentów traktatowych i bibliografii — nielicznej zresztą — literatury dotyczącej tych dokumentów. Wymagają też szerokiej identyfikacji osoby świadków i gwarantów traktatów pokojowych. Dlatego też przy niniej-

rozumień przy korzystaniu z list świadków (gwarantów) traktatów jako przekazów do biografii poszczególnych osób.

⁸³ Por. np. traktat z 12 października 1479 r. z wielkim mistrzem (*Die Staatsverträge*, III, ss. 136 n.) — 2 biskupów, 5 wojewodów, 10 kasztelanów, marszałek, podskarbi, 1 podkomorzy.

⁸⁴ Por. np. układ ze Stefanem mołdawskim z 1499 r. (*Źródła dziejowe*, X, Warszawa 1878, ss. 34 n) — 7 biskupów, 7 wojewodów, 7 kasztelanów.

⁸⁵ Por. *Corp. Iur. Pol.* — III, nr 13, 18, 25 i passim.

⁸⁶ *Ibidem*, IV, nr 47.

⁸⁷ O wartości wydawnictwa E. Weisego por. M. Biskup, *W sprawie publikacji traktatów państwowych Zakonu Krzyżackiego z XV wieku*, *Kwartalnik Historyczny*, LXIII, 1956, z. 4—5.

szych uwagach zamieszczono wykaz polskich gwarantów drugiego pokoju toruńskiego, figurujących na pełnym dokumencie pokojowym, sporządzonym, jak wynika z ostatnich ustaleń, podczas sejmku piotrkowskiego 1467 r.⁸⁸ Pierwszego wydania tekstu tego dokumentu, przechowywanego do dziś w AGAD (dok. perg. 1140) dokonał w 1970 r. Maksymilian Grzegorz; identyfikacji osób tam częściowo przeprowadzonej nie można uznać jednak za wystarczającą⁸⁹. Ponieważ lista gwarantów obejmuje szereg osób stosunkowo mało znanych, jej publikacja wydaje się pożyteczna, dając nie tylko obraz gwarantów traktatu, ale równocześnie obrazując skład sejmku polskiego w początkach drugiej połowy XV wieku. Podobnej identyfikacji, przeprowadzonej przy okazji wydania dokumentów, doczekać się powinny listy gwarantów pokoju melneńskiego i brzeskiego.

GWARANCI DRUGIEGO TRAKTATU TORUŃSKIEGO 1466—1467⁹⁰

1. Książę mazowiecki Konrad III Rudy 1454—1503 (PSB, XIII, s. 595),
Biskupi:
 2. gnieźnieński: Jan Gruszczyński z Gruszczyc, Iwanowic, bp wrocławski 1449/50, kanclerz koronny 1455—69, bp krakowski 1463 abp gnieźnieński 1463—79, zm. 1479 (PSB, IX, s. 55; I. Sułkowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria koronna w latach 1447—1506*, Wrocław 1967, s. 125; *ACap.* II, nr 623),
 3. lwowski: Grzegorz z Sanoka, abp lwowski 1451—77, zm. 1477 (PSB, IX, s. 86),
 4. krakowski: Jan Lutkowiec z Brzezia, podkanclerzy koronny 1455—64, bp elekt warmiński 1457, wrocławski 1463, krakowski 1464—71, zm. 1471 (PSB, X, s. 443, I. Sułkowska-Kurasiowa, op. cit., s. 113),
 5. wrocławski: Jakub z Sienna, bp wrocławski 1465—74, potem abp gnieźnieński 1474—80, zm. 1480 (PSB, X, s. 364; I. Sułkowska-Kurasiowa, op. cit., s. 151),
 6. poznański: Andrzej z Bnina, bp poznański 1438—79, zm. 1479 (PSB, II, s. 143),
 7. warmiński: Paweł Legendorf, bp warmiński 1458—67, zm. 1467, (Czapł., s. XI),
 8. przemyski: Mikołaj z Błażejowic, bp przemyski 1452—74, zm. 1474 (PSB, II, s. 131; I. Sułkowska-Kurasiowa, op. cit., s. 110),
 9. chełmski: Paweł Grabowski, bp chełmski 1463/4—79, zm. 1479 (Dług., XIV, ss. 400, 682; C. Eubel, *Hierarchia catholica medii aevi*, t. II, Monasterii 1901, s. 141),
 10. Kasztelan krakowski: Jan Tęczyński, kaszt. biecki 1433, wojnicki 1435, woj. sandomierski 1437, krakowski 1438, kaszt. krakowski 1459—70, zm. 1470 (Fed., s. 285),
- Wojewodowie:
1. krakowski: Jan Pilecki, star. krakowski 1440, woj. krakowski 1459—72, potem kaszt. krakowski 1472—76, zm. 1476 (Fed., s. 277; Dworz., tabl. 103),
 12. sandomierski: Dzierław z Rytwian, star. chełmski 1440, sandomierski 1442—77, kaszt. rozpierski 1453, woj. sieradzki 1455, sandomierski 1461—71, potem woj. krakowski 1472, kaszt. krakowski 1477, zm. 1477/8 (Fed., s. 280; *Knigi*, s. 159; Proch. *Mat.* s. 147),

⁸⁸ M. Grzegorz, op. cit., ss. 79 n.

⁸⁹ Ibidem, ss. 170 n. Wydawca ograniczył się do ustaleń herbów gwarantów, przydatnych dla celów heraldycznych.

⁹⁰ Podane daty oznaczają graniczne lata występowania na wymienionych urządach, uchwycone wg cytowanych przekazów.

13. kaliski: Stanisław z Ostroroga, podstoli kaliski 1432, kaszt. międzyrzecki 1445, star. generalny Wielkopolski 1439—40, 1448—51, kaszt. gnieźnieński 1450, woj. kaliski 1453—75, potem woj. poznański 1475—76, zm. 1476/7 (Gąs., s. 180),

14. sieradzki: Mikołaj syn Jaranda z Brudzewa, star. brzeski 1455—88, cześnik kałski 1461, woj. sieradzki 1466—92, zm. ok. 1492 (PSB, III, s. 8; Bon., II, s. 153; Gąs., s. 37),

15. łęczycki: Piotr Oporowski, chor. większy łęczycki 1434, star. łęczycki 1448—51, podkom. łęczycki 1450, woj. łęczycki 1453/4—67, zm. 1467 (Piotr., s. 100; Paw., s. VII n.; *Knigi*, s. 198; AGAD terr. Łęczyca 12 k. 244),

16. brzeski: Mikołaj Kościelecki, chor. bydgoski, brzeski i inowrocławski 1433 (?), kaszt. bydgoski 1449, inowrocławski 1453, woj. inowrocławski 1453, brzeski 1457—79, star. dobrzyński 1454—68, zm. 1479/80 (PSB, XIV, s. 413),

17. inowrocławski: Jan Kościelecki, chor. inowrocławski 1450, podkom. dobrzyński 1453, woj. inowrocławski 1459—75, star. malborski 1459—75, inowrocławski 1472—75, zm. 1475 (PSB, XIV, s. 402),

18. lwowski: Stanisław Chodecki, star. dobrzyński 1448, halicki 1452—74, kaszt. lwowski 1460, woj. i star. podolski 1462, lwowski (ruski) 1466—74, zm. 1474 (PSB, III, s. 351; Mal., ss. 83, 95—6; Dworz., tabl. 117; Las., s. 20),

19. podolski: Michał Mużyło z Buczacza, kaszt. podolski (kamieniecki) 1460, woj. podolski 1465—70, zm. ok. 1470 (PSB, III, s. 85; Dworz., tabl. 110),

20. rawski: Mikołaj Kuciński z Kutna, stolnik i star. gostyński 1461, woj. rawski 1465—67, potem woj. łęczycki 1467—93, star. generalny Wielkopolski 1484—93, zm. 1493 (PSB, XVI, s. 63),

21. bełski: Zygmunt z Radzanowa⁹¹, Słonowa, Uhnowa (Hunowa), chor. płocki 1462, woj. bełski (po 1464) 1467 (pierwsza wzmianka) — 1470, zm. przed 1472 (Miesięcznik Heraldyczny, X, s. 9; *Zbiór dokumentów zakonu OO. Paulinów w Polsce*, t. I, Kraków 1938, s. 305),

22. malborski: Ścibor Bażyński, woj. królewiecki 1454, malborski 1455/6—80, gubernator Prus 1459—67, star. generalny Prus 1472—80, zm. 1480 (PSB, I, s. 377; K. Górski, *Starostowie malborscy w latach 1457—1510*, Toruń 1960, ss. 27 i n.),

23. chełmiński: Gabriel Bażyński, woj. elbląski 1454, chełmiński 1455—75, zm. 1475 (PSB, I, s. 376),

24. gdański: Otto Machwic, woj. gdański (pomorski) 1467—77, zm. 1477 (Czapł., s. 12),

Kasztelanowie:

25. poznański: Piotr Świdwa z Szamotuł, kaszt. kaliski 1447, poznański 1450—73, star. pomorski 1455, star. generalny Wielkopolski 1460—73, zm. 1473 (Gąs., s. 185),

26. sandomierski: Jan syn Hinczy z Rogowa, zwany najczęściej Hinczą z Rogowa, kaszt. rospierski 1443 i podskarbi koronny 1447—60, kaszt. sieradzki 1453 i star. inowrocławski, kaszt. sandomierski 1461—73, zm. 1473 (PSB, IX, s. 521).

27. Marszałek koronny Jan z Rytwian, (współ) star. sandomierski 1453—63, marszałek koronny 1462—75, potem kaszt. sandomierski 1474—78, woj. krakowski 1477—78, zm. 1478/9 (Fed., s. 280; S. Kutrzeba, *Urzędy koronne i nadworne w Polsce*, Przewodnik Naukowy i Literacki, XXXI, 1903, s. 1166).

Kasztelanowie, c.d.:

28. kaliski: Piotr Skóra z Gaju, podsędek poznański 1432, sędzia poznański 1441, kaszt. kaliski 1451—68, star. generalny Wielkopolski 1455—56, zm. 1468 (Gąs., s. 169),

⁹¹ W oryg.: *Radzanow* (Radzanowo pow. płocki). M. Grzegorz, op. cit., s. 213 czyta: Kadzanow.

29. gnieźnieński: Bartłomiej Gruszczyński z Iwanowic, podkom. sieradzki 1455, kaszt. gnieźnieński 1467 (pierwsza wzmianka), potem kaszt. kaliski 1468—86, zm. 1486/7 (B o n., VII, s. 138; G ą s., s. 171),

30. sieradzki: Jan Zaremba z Kalinowej, kaszt. sieradzki 1461—77 i star. wieluński, potem woj. kaliski 1477—79, zm. 1479/81 (D w o r z., tabl. 93; G ą s., s. 52; F e d., s. 185),

31. lubelski: Dobiesław Kmity z Wiśnicz, kaszt. biecki 1458, wojnicki 1460, lubelski 1464—74, potem woj. lubelski 1474, sandomierski 1478, zm. 1478 (P S B, XIII, s. 87),

32. wojnicki: Jan Amor młodszy Tarnowski, kaszt. sądecki 1461, wojnicki 1463/4—79, potem woj. krakowski 1479, kaszt. krakowski 1491—1500, zm. 1500 (F e d., s. 286; D w o r z., tabl. 95),

33. łączycycki: Tomasz z Soboty, miecznik łączycycki 1438, sędzia łączycycki 1447, kaszt. łączycycki 1461—85, zm. po 1485 (P i o t r., s. 101; P a w., s. VIII n; AGAD terr. Łęczycza 12 k. 4^v).

34. Podskarbi koronny: Jakub z Dębna, podczaszy krakowski 1448, kaszt. małopolski 1459, podskarbi koronny 1460—68 i star. krakowski 1463—90, potem kanclerz koronny 1469—73, woj. sandomierski 1473, kaszt. krakowski 1478—90, zm. 1490 (P S B, V, s. 71; F. K i r y k, *Jakub z Dębna*, Wrocław 1967; I. S u ł k o w s k a - K u r a s i o w a, op. cit., s. 118).

Kasztelanowie c.d.:

35. wiślicki: Jan Feliks Tarnowski, kaszt. biecki 1460, wiślicki 1465—79, potem woj. lubelski 1480—84, zm. 1484/5 (F e d., s. 187; D w o r z., tabl. 95),

36. brzeski: Andrzej Kretkowski, kaszt. kruszwicki 1453, brzeski 1455—75, potem woj. inowrocławski 1476, brzeski 1479, zm. 1479 (P S B, XV, s. 276; *Epist.*, III, s. 82; K m K, II, s. 265),

37. sądecki: Stanisław Wątróbka ze Strzelc, kaszt. sądecki 1463—74, potem woj. belski 1475—78, zm. po (?) 1478 (F e d., s. 287; Miesięcznik Heraldyczny, IX, s. 9),

38. inowrocławski: Krystyn ze Smółska, podkonie inowrocławski 1453, stolnik inowrocławski 1457, kaszt. inowrocławski 1460—97, zm. przed 1501 (Rozprawy Ak. Umiejętn. Wydz. Hist. Filoz., XLII, 1902, s. 198; *Vol. leg.*, I, s. 88; AGAD, terr. Brześć 6a k. 144, 165, 186, 216^v, 224, 232^v, 250^v, 263^v, 273^v, 333^v, 352; *Epist.*, III, s. 119; MRPS, II, nr 812),

39. lwowski: Paweł Odrowąż ze Sprowy, stolnik lwowski 1443, kaszt. lwowski 1463—78, zm. 1478 (M a l., s. 218; D w o r z., tabl. 109),

40. dobrzyński: Piotr z Moszczonnego, stolnik inowrocławski 1453, kaszt. dobrzyński 1457—76, zm. po 1476 (AGAD, terr. Brześć 6b k. 31^v, 6a k. 267^v, 327^v; L a s., s. 7; M. B i s k u p, *Zjednoczenie Pomorza*, Warszawa 1959, s. 210),

41. kamieniecki: Mikołaj Biedrzych albo Świercz z Nowogrodzku, stolnik kamieniecki 1464, kaszt. kamieniecki 1467—90 (AGZ, VI, s. 112, 114, XV, s. 107; AGAD, tzw. Metryka litewska, IV B 17, k. 195—201),

42. płocki: Jan Ninogniew z Kryska, Grodzanowa, podsędek płocki 1434—57 i chor. zakroczymski 1439—50, sędzia zakroczymski i wyszogrodzki 1450—62, płocki 1457—67 (?), kaszt. czerski 1462 (?), płocki 1463—67 (?), zm. przed 1468 (P S B, XIV, s. 485),

43. radomski: Eustachy Odrowąż ze Sprowy, kaszt. radomski 1459—78, potem wiślicki 1478, zm. przed. 1485 (*Straty bibliotek i archiwów warszawskich*, t. III, Warszawa 1955, s. 202; F e d., s. 180; D w o r z., tabl. 109),

44. czerski: Mikołaj Wąż z Dobrzankowa, Bogatego, Żelechłina, chor. ciechanowski 1451, czerski 1462, kaszt. czerski 1464—69, potem woj. mazowiecki 1469—80, zm. po 1480

(Bon., I, s. 323; AGZ, XIX, s. 342; KMaz., s. 254, 263; A. Wolff, *Studia nad urzędnikami mazowieckimi*, Wrocław 1962, s. 284, 290; M. Biskup, *Zjednoczenie*, s. 54; *Katalog Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*, t. I, Poznań 1885, s. CCCLXXXIV),

45. rawski: Męcina z Żelechłina⁹² — kaszt. rawski 1462 (AGAD, Metr. kor. księgi kanclerskie 27, s. 120) — 1467 (ostatnia wzmianka) zapewne identyczny z chor. rawskim 1443—53 (A. Wolff, *Studia*, s. 291),

46. gostyński: Mikołaj Szczubioł z Brzozowa, kaszt. gostyński 1465—67, zm. przed 1470 (*Epist.*, I/2, s. 227; *Inventarium ... privilegiorum*, Lutetiae Parisiorum 1862, s. 338; Bon., II, s. 195),

47. bełski: Dobiesław z Byszowa, Nieborowa, star. bełski 1463—66, kaszt. bełski 1465—76, potem woj. bełski 1479—89 (*Miesięcznik Heraldyczny*, IX, ss. 9, 10, 16),

48. wiski: Wincenty Giżycki, marszałek mazowiecki 1446—64, kaszt. wiski 1465—68, zm. przed 1471 (*PSB*, VIII, ss. 26—27; Bon., VI, ss. 60—61, A. Wolff, *Studia*, wg indeksu; *KMaz.*, s. 234),

49. gdański: Mikołaj Pilawski, kaszt. chełmiński 1466, gdański 1467—78, zm. 1478 (*Czapł.*, ss. 17, 27),

50. elbląski: Fabian Legendorf, Mgowski, kaszt. elbląski 1467—78, potem woj. pomorski 1478—83, zm. 1483 (*Czapł.*, ss. 22, 23, 12, 13),

51. chełmiński: Ludwik Mortęski (Mortangen), kaszt. chełmiński 1467—74, potem woj. chełmiński 1475—79, zm. 1479/80 (*Czapł.*, s. 16, 4),

52. międzyrzecki: Jan z Ostroroga, kaszt. międzyrzecki 1465—72, potem poznański 1474—1500, woj. poznański 1501, zm. 1501 (*Gąs.*, s. 180),

53. biecki: Piotr z Branic, kaszt. biecki 1466—75 (*Fed.*, s. 37; *PSB*, II, s. 409 — tu mylnie połączony w jedno z sędzią lwowskim Piotrem z Brańczy, por. niżej nr 105),

54. rospiński: Piotr Zajączek z Wrzącej, podkom. sieradzki 1445, kaszt. rospiński 1460—67 (ostatnia wzmianka), zm. przed 1469 (*ACap.*, II, s. 150; *Knigi*, s. 167; *Paw.*, s. XL, AGAD terr. Sieradz, 12, k. 40; Arch. Państw. w Poznaniu, Poznań Gr. 2 k. 94^v,

55. kamieński: Dobrogost z Ostroroga, kaszt. kamieński 1443—67 (ostatnia wzmianka), potem kaszt. gnieźnieński 1468—78, zm. 1478/9 (*Gąs.*, ss. 54, 179),

56. brzeziński: Mikołaj z Miłonic, Sławoszewa, Oporowa, podczaszy łączycy 1432, podstoli łącz. 1436, stolnik łącz. 1451, kaszt. brzeziński 1454—67, zm. przed 1470 (*Piotr.*, s. 103, 102; *Paw.*, s. IX n.),

57. kruszwicki: Mikołaj Oporowski, kaszt. kruszwicki 1467 (pierwsza wzmianka) — 72, potem kaszt. brzeziński 1479, zm. po 1479 (*Epist.*, I/2, s. 247; *MRPS*, I, nr 871, 1501),

58. małogojski: Zbigniew z Bąkowej Góry, kaszt. małogojski 1462—67 (ostatnia wzmianka), potem rospiński 1469, zm. przed 1473 (*Fed.*, s. 175; *Epist.*, I/2, s. 220; *MRPS*, I, nr 1030; AGAD, terr. Sieradz 12 k. 168 n.),

59. lędzki: Wojciech Górski z Mitostawia, Jarocina (tytułatura: z Bnina, użyta w dokumencie wyjątkowa i chyba mylna), kaszt. lędzki i star. wschowski 1462—94, zm. 1494 (*PSB* VIII, s. 457; *Gąs.*, ss. 59, 97),

60. zawichojski: Mikołaj Róża z Boryszowic (Borszowic), ochmistrz królewski 1432—54, marszałek dworu królowej 1455—77, kaszt. zawichojski 1462—77, zm. po 1477 (*Fed.*, s. 279; *Proch., Mat.*, s. 110; *Vol. leg.*, I, s. 92; *S. Kutrzeba*, op. cit., s. 1171),

⁹² M. Grzegorz, op. cit., s. 129 identyfikuje Męcinę błędnie z Ciołkiem z Żelechowa, podczas gdy chodzi tu o Żelechlin (pow. rawski) i rodzinę herbu Rawa (por. jeszcze w XVI w. własność Męciny w Żelechlinie. *Źródła dziejowe*, t. XVI, Warszawa 1895, s. 165; informacja o herbie od doc. dra Jerzego Wiśniewskiego).

61. [przemęcki:] Rafał Leszczyński, kaszt. przemęcki 1427—67 (ostatnia wzmianka), zm. ok. 1467 (Gąs., s. 81)⁹³,

62. santocki: [Sędziwój z Czarnkowa], kaszt. santocki 1466—86, potem gnieźnieński 1487, woj. kaliski 1494, poznański 1499—1500, zm. 1500 (PSB, IV, s. 219; Gąs., s. 167)⁹⁴,

63. konarski łączycycki: Jakub z Brużycy, kaszt. konarski 1466—67, potem inowłodzki 1470—74, zm. przed 1477 (Paw., s. XIV n.; MRPS, I, nr 1166),

64. połaniecki: Stanisław z Rudy, kaszt. połaniecki 1467—73, zm. po 1473 (Fed., s. 177; AGZ, XIII, s. 542, XVII, s. 87),

65. żarnowski: Stanisław Szydłowiecki, kaszt. żarnowski 1462—78, marszałek dworu królowej i ochmistrz królewiczów 1467—71, potem kaszt. radomski 1478—93, star. krakowski 1490—91, zm. 1493/4 (Fed., s. 285; S. Kutrzeba, op. cit., s. 1174; Dworz., tabl. 122),

66. inowłodzki: Piotr ze Strykowa, miecznik łączycycki 1423, cześnik łącz. 1438, kaszt. inowłodzki 1438—67 (ostatnia wzmianka), zm. przed 1470 (Piotr., ss. 96, 99, 100; Paw., s. V n.),

67. nakielski: Włodek z Danaborza, star. nakielski 1436—67 i kaszt. nakielski 1453—67, zm. 1467 (Gąs., ss. 62, 95),

68. biechowski: Florian z Wrzącej, Mycielina, kaszt. biechowski 1465—71, zm. 1471 (Gąs., s. 31; AGAD, terr. Sieradz 12, k. 35),

69. spycymierski: Jan z Grądów, kaszt. spycymierski 1442—79, zm. po 1479 (KmK, s. 204; ZDM, nr 799; *Knigi* — często; AGAD terr. Sieradz 13 k. 13^v, 27, 42, 49, 54^v, 61; Bon., VII, s. 51),

70. wieluński: Jan Łopata, najpewniej identyczny z kaszt. wieluńskim Janem z Niniewa 1462—87 (Archiwum Państwowe w Poznaniu, Kalisz Z 12 k. 26^v, Kalisz Gr. 26 k. 245, 414, Gr. 27 k. 38^v, Gr. 28 k. 184, 218^v, 251, 325, 371)⁹⁵,

71. bydgoski: Jan z Mozgawy. Wieś Mozgawa na Kujawach nie znana. Jan z M. skądinąd nie znany, mógł jednak w 1467 r. być kaszt. bydgoskim,

72. zakroczymski: Jakub z Gościeńczyc, Mińska, podsędek czerski 1435, stolnik czerski 1438, kaszt. zakroc. 1465—69, potem kaszt. czerski 1469—80 (A. Wolff, *Starszeństwo*, s. 18; tenże, *Studia*, ss. 285, 286),

73. liwski: Andrzej z Wilanowa (Milonowa), Raszyňa, kaszt. liwski 1458—67 (ostatnia wzmianka), potem kaszt. zakroczymski, zm. przed 1472 (A. Wolff, *Studia*, ss. 285, 286).

Podkomorzowie:

74. krakowski: Mikołaj Pieniążek z Witowic, star. biecki 1443—60, wielkorządca krakowski 1448—58, star. samocki 1450—74, sądecki 1452—60, spiski 1454, krakowski 1457—63, podkom. krakowski 1458—74, zm. 1474 (Fed., ss. 276—277),

75. poznański: Jan z Górki podkom. pozn. 1466—78 i star. nakielski 1468—78, zm. 1478/9 (Gąs., ss. 71, 96),

⁹³ Tekst oryginału brzmi: *Raphael de Leszno Santhoczensis*. Jest to jednak prawie na pewno błąd pisarza, polegający na wypuszczeniu części tekstu. Rafał Leszczyński był przez całe życie kasztelanem przemęckim i jako taki też najpewniej zmarł po maju 1467 r. Natomiast kasztelanem santockim był od 1466 r. Sędziwój Czarnkowski (por. Gąs., ss. 81, 83), urząd ten sprawował on nieprzerwanie aż do 1486 r. Najprawdopodobniej pisarz opuścił trzy słowa z tekstu, który winien brzmieć: *Raphael de Leszno Przementensis, Sandivogius de Czarnkow Santhoczensis*.

⁹⁴ Por. przypis poprzedni.

⁹⁵ Przydomek Łopata nakazywałby łączyć Jana z Zarembami z Kalinowej (por. Dworz., tabl. 93) i przypisywać mu niezidentyfikowaną pieczęć opisaną przez M. Grzegorza, op. cit., s. 128, nr 5. Uruski, *Rodzina*, t. XII, ss. 114—115 uważa Jana z Niniewa za Nałęcza.

76. sandomierski: Piotr Dunin z Prawkowic, podkom. sand. 1460 i marszałek nadworny, star. łęczycki, potem kaszt. sieradzki 1478 i star. malborski, woj. brzeski 1480—84, zm. 1484 (*PSB*, V, s. 479; *K. G ó r s k i*, *Starostowie*, ss. 31 n.),

77. kaliski: Jarosław Rozdrażewski, miecznik kaliski 1451, podkom. kal. 1462—67 (ostatnia wzmianka), zm. 1467/8 (*G ą s.*, ss. 40, 44),

78. sieradzki: Jan Wężyk z Woli Wężykowej, Mokrska, pisarz ziemski sieradzki 1465, podkom. sier. 1467—93, zm. po 1493 (*AGAD*, terr. Sieradz 12 k. 76, 82, 100, 120 n.; *KMaz.*, s. 238; *F e d.*, s. 193; *KmK.*, s. 289),

79. łęczycki: Mikołaj Lasocki, podkom. dobrzyński 1450 i star. łęczycki, podkom. łęcz. 1454—71, marszałek nadworny 1464—71 (*L a s.*, s. 10; *Knigi*, s. 156, 179; *P a w.*, ss. IX i n.; *F e d.*, ss. 191, 240; *ACap.*, II, s. 356; *S. K u t r z e b a*, op. cit., s. 1167),

80. brzeski: Jan Darzbóg, skądinąd nieznany, mógł jednak w 1467 być podkom. brzeskim. Był przypuszczalnie krewnym Darzbogów ze Śpiegowa w ziemi dobrzyńskiej (por. Darzboga ze Ś. stolnika dobrzyńskiego 1471—82 (*AGAD*, terr. Sieradz 12 k. 212; *L a s.*, s. 14),

81. lwowski: Jerzy Strumiło z Dymoszyna, Winnik, chor. lwowski 1443, podkom. lwowski 1461—76, potem kaszt. lwowski 1479—85, zm. przed 1494 (*M a l.*, s. 229),

82. lubelski: Grot z Ostrowa podkom. lub. 1462—80, zm. po 1480 (*F e d.*, s. 192; *Epist.*, III, s. 117, *Archeion*, LI, 1969, s. 114),

83. dobrzyński: Jan Kościelecki, podkom. dobrz. 1467 (pierwsza wzmianka), potem kaszt. kruszewicki 1481 i star. bydgoski 1481, kaszt. dobrzyński 1485 i star. dobrz. 1485—98, kaszt. brzeski 1490, woj. inowrocławski 1481, zm. po 1498 (*PSB*, XIV, s. 404),

84. przemyski: Spytek z Jarosławia, podkom. przem. 1464—72, potem woj. bełski 1472, lwowski 1474 i star. lwowski 1478—94, woj. sandomierski 1479, krakowski 1490/1, kaszt. krakowski 1501—19, zm. 1519 (*PSB*, XI, s. 5),

85. pomorski: Jan Bażyński podkom. pomorski i chełmiński (pruski) 1467—78, potem kaszt. ebląski 1478—1480, zm. 1480 (*PSB*, I, s. 376),

86. kamieniecki: Krystyn Szczukowski, ze Szczukowa, podkom. podolski (kamieniecki) 1467 (pierwsza wzmianka) — 1470, zm. po 1470 (*AGAD*, tzw. *Metryka litewska*, IV B 17, k. 31—32, 59—62). Imię Szczukowskiego źródła mylą: w 1469 dwukrotnie nazwano go Pawłem (*AGZ*, VI, ss. 112, 114), w 1468 i 1470 — Mikołajem (*AGAD*, op. cit., k. 31—32). Jest zapewne identyczny z Krystynem Szcz. dworzaniem (familiaris) królewskim 1442—43 (*AGAD*, op. cit., k. 35—36^v), a może i z Pawłem Szcz. łowczym kamienieckim 1456 (*AGZ*, IV, s. 165),

Chorążowie:

87. krakowski: Mikołaj Chrzastowski, wojski krakowski 1440, krajczy królowej 1460, chor. krak. 1462—82, być może jednocześnie kaszt. chełmski 1472—(1479?)—82 i star. lubelski 1479, zm. 1482/3 (*F e d.*, s. 260; *B o n.*, III, s. 115; *PSB*, III, s. 473),

88. poznański: Mikołaj Tomicki, chor. pozn. 1450—78, zm. 1478 (*G ą s.*, s. 63)⁹⁶,

89. sandomierski: Mikołaj Szpot z Krajowa⁹⁷, Pilczycy, chor. sand. 1462—81, zm. po 1481 (*Vol. leg.*, I, s. 92; *Epist.*, III, s. 119; *F e d.*, s. 201),

90. kaliski: Mikołaj Kośmider Gruszczyński, podstoli poznański 1454, chor. kal. 1465—76, zm. 1476 (*G ą s.*, s. 171),

91. sieradzki: Mikołaj z Majkowic (Mojkowic) chor. większy sier. 1451—67 (ostatnia wzmianka). Występuje w znanych mi źródłach zaledwie raz: *Vol. leg.*, I, s. 77, 1451 r. — (tu błędnie nazwany sądeckim). Był chor. większym, bowiem urząd chor.

⁹⁶ Być może do Tomickiego należy luźna pieczęć pochodząca z dokumentu traktatu, opisana przez *M. G r z e g o r z a*, op. cit., s. 128.

⁹⁷ *W oryg. Craygow* (Krajów, pow. Przysucha). *M. G r z e g o r z*, op. cit., s. 215 odczytuje: *Craygow*.

mniejszego piastował w tym czasie (1461—72) Andrzej ze Zduńskiej Woli i Widawy (AGAD, terr. Sieradz, 12, k. 1—241). Być może identyczny z chor. sier. Mikołajem Kwiatkowskim (ACap., II, s. 299, r. 1482). Por. też. J. K o b i e r z y c k i, *Przyczynki do dziejów ziemi sieradzkiej*, t. II, Warszawa [1916], s. 67, gdzie wymieniono kilku Mojkowskich jako chorążych.

92. łączycycki: Klemens ze Straszkowa, podkonie łącz. 1440, chor. mniejszy łącz. 1455—67, zm. przed 1470 (P i o t r., s. 105; P a w., s. IX—XIV; MRPS, I, nr 1171),

93. brzeski: Andrzej z Woli Pierowej⁹⁸, chor. brzeski 1463—82, zm. przed 1491 (AGAD, terr. Brześć 6a, k. 174^v, 216^v, 245^v, 264, 272^v, 281, 288, 339^v, 352^v),

94. lwowski: Jan Świnka z Pomorzan, chor. lwowski 1463—76, zm. 1476/7 (M a l., s. 107),

95. kamieniecki: Michał Bapszyński z Humieńca, chor. podolski (kamieniecki) 1467 (pierwsza wzmianka) — 1469, zm. przed 1487 (B o n., VIII, ss. 5—6; AGZ, XV, s. 247),

96. lubelski: Mikołaj Tarło z Wronowa, chor. lub. 1453—67 — ostatnia wzmianka (Archeion, LI, 1969, s. 115),

97. przemyski: Stefan Świętopełk z Zawady, Bolestraszc, chor. przem. 1467—1503, zm. po 1503 (AGZ, XIII, s. 542; F e d., s. 200).

Sędziowie:

98. krakowski: Jan Bohun z Donosów, sędzia krak. 1464—78 (F e d., s. 62),

99. poznański: Ścibor Chełmski z Ponieca, podkom. poznański 1454, star. gen. Wielkopolski 1457—60 i malborski 1458—59, sędzia pozn. 1465—71, zm. 1471/2 (PSB, III, s. 286; K. G ó r s k i, *Starostowie*, ss. 11 n.; G ą s., s. 181),

100. sandomierski: Piotr z Wyszmontowa, podsędek sand. 1437, sędzia sand. 1440—68 i marszałek dworu królowej matki (Zofii) 1455—61 (ZDM, nr 423, 611; AGZ XI, s. 403, 462; KMłp., IV, s. 313; *Archiwum Sanguszków*, II, s. 213, AKH, IV, s. 282),

101. kaliski: Dobiesław z Wrześni, sędzia kal. 1461—67, zm. 1467/8 (G ą s., s. 48),

102. sieradzki: Jan z Lutomińska, sędzia sier. 1452—77, zm. przed 1480 (AGAD, terr. Sieradz. 11, k. 293^v n., 13 k. 41, 63),

103. łączycycki: Florian z Gaju sędzia łącz. 1463—93, zm. po 1493 (P a w., s. XII n.; B o n., V, s. 343),

104. brzeski: Sędziwój (Krystyn?) Rogaliński⁹⁹, sędzia brzeski 1462—87, zm. przed 1489 (*Epist.*, III, s. 119; AGAD, terr. Brześć 6a, k. 146 n., terr. Kruszwica 1, k. 89). Imię Sędziwój potwierdzone dziesiątki razy w księgach sądowych; nazwanie go Krystynem, podobnie w 1462 (*Epist.*, op. cit.) Janem, jest wyjątkowe i chyba błędne.

105. lwowski: Piotr z Bryniec (Brańczy), sędzia lwowski 1461—76, zm. po 1476 (M a l., s. 110 — autor błędnie, za PSB, III, s. 409 łączy sędziego z Piotrem z Branickaszt. bieckim, por. wyżej nr 53)¹⁰⁰,

106. kamieniecki: Zygmunt z Jagielnicy¹⁰¹, Nowosielec, sędzia podolski (kamieniecki) 1456—86, zm. po 1486 (AGZ, IV, s. 164, VI, s. 133, VII, s. 190, XIX, ss. 201, 241; *Teki Pawińskiego*, t. II, Warszawa 1897, ss. 50, 56; AGAD tzw. Metryka litewska, IV B 17, k. 1^v; B o n. VIII, s. 142),

⁹⁸ W oryginale: Wola (Pierowa Wola, pow. Kutno). M. Grzegorz, op. cit., s. 215 czyta: Iezola.

⁹⁹ W oryginale: Rogalinsky (z m. Rogalin w pow. Radziejów lub Sępólno). M. Grzegorz, op. cit., s. 215 czyta: Jagalinsky.

¹⁰⁰ W oryginale *Branycza* (Brańcza, potem Bryńce w dawnym pow. Bóbrka). M. Grzegorz, op. cit., s. 215 czyta: Bramzcza.

¹⁰¹ W oryginale: Jagelnycza (Jagielnica na Podolu w dawnym pow. Czortków). M. Grzegorz, op. cit., s. 215 czyta: Jagelmyza.

107. lubelski: Mikołaj z Prawiednik¹⁰², podsędek lub. 1430, sędzia lub. 1445—86 (?) (ZDM, nr 600, 1319, 1385; Archeion, LI, 1969, s. 114).

¹⁰² W oryginale: *Prawyednyky* (Prawiedniki pow. Lublin). M. Grzegorz, op. cit., s. 215 czyta: *Prawrednyky*.

POLISH GUARANTORS OF TREATIES WITH THE TEUTONIC KNIGHTS IN THE 14th—15th CENTURY

SUMMARY

In the middle of interests of the Polish foreign policy since the state unification in the 14th century till the times of Kasimir Jagiellończyk (latter half of 15th century) were the relations with the Teutonic Order. The result of frequent diplomatic contacts of both parties were a great number of documents confirming reciprocal compromises, cessations of arms or peace treaties. The treaties between Poland and Teutonic Knights compose very likely the most voluminous group among whole known Polish intergovernmental treaties. This article discusses the principles of writing out the treaty documents: they were put out as a rule separately by each of the contracting parties, written down almost at all times according the same earlier settled form. In the days of signing the peace were exchanged entrance documents, some month later (already after two years) full peace documents were written down. Beside the witnesses confirming, in the author's opinion, the formal correctness of documents, the treaties between Poland and the Teutonic Order were affixed mostly in a list of guarantors, standing surety for provisions abidence of a treaty. To the guarantors belonged representants of Polish magnates — high-ranking local and court officials, bishops and also representants of towns. The treaties were also occasionally guaranteed by the actual allies of Poland — Pomeranian, Masovian and Lithuanian Dukes with their notables. In the author's opinion, since 1422 the guarantee were granted on the diets (conventiones, parlamenty) and the list of guarantors was settled amongst the dignities coming on the diet session. The lists of guarantors were numerous: about 80 persons in 1422, almost 200 in 1435, over 100 in 1466.

The responsibility of putting out the guarantors resulted from the arrangements undertaken during the peace negotiations. The opposing party settled maybe partly the list of guarantors and that is, why we can find in the 14th century among Polish guarantors a lot of Polish towns, accordingly in the 15th century in the documents of the Teutonic Order representants of Prussian estates (1435). The voluminous lists of guarantors of peace treaties disappeared after the IInd Peace of Toruń (1466).

The author presents in the annex a list of 107 guarantors of the IInd Peace of Toruń, signed on 19th October 1466 and ratified on the diet in Piotrków in May 1467.